

Hollands Glorie

BIJ ANTON VOS

Goud uit de grond

Brons en messing zijn legeringen van koper en tin. Het verschil zit in de hoeveelheid tin. In brons zit 10-30% tin en in messing, of geelkoper, kan dit oplopen tot 45%. Beide werden al een paar duizend jaar vóór Christus toegepast, in onder meer China en Iran. In Europa werden ze ook al vroeg gebruikt, namelijk vóór voor het veel gemakkelijker en veel goedkoper te bewerken ijzer. Vandaar de term 'bronstijd'.

rechtsboven

Een drietal bronzen voorwerpen uit een zeventiende-eeuwse opgraving. Boven: een tekenstift gemerkt met een dubbele 'S'. Lengte 100 mm. Midden: een bootsmansfluit. Lengte 85 mm. Doorsnee 'bolletje' 20 mm. Onder: een fraai versierde tekenstift met potlood en roodkrijt. Lengte 105 mm.

linksboven

Grotere tekenstift, roodkrijtkant.

Een typische eigenschap van zowel brons als geelkoper of messing, is de groene verkleuring bij oxidatie. Het is een kleur die later, door het koperoxide, overgaat in zwart. Als het metaal een paar honderd jaar in de grond heeft gezeten, kan er op sommige plaatsen in ons land, door de invloed van chemisch actieve stoffen in de bodem, een wonderbaarlijke verandering plaatsvinden. Het groen en het zwart maken dan plaats voor een prachtig glanzende goudkleur. Dit 'bodempatine' is vrij zeldzaam en wordt slechts op een paar locaties aangetroffen. Bij werk in de grond bij funderingen van oude huizen, of bij grote projecten zoals de Noord/Zuidlijn in Amsterdam, komen sporadisch voorwerpen tevoorschijn van de voornoemde metalen, die eruit zien alsof ze van goud zijn gemaakt. Drie ervan laat ik u zien. Het zijn twee tekenstiften en een bootsmansfluitje. Om met dit laatste te beginnen: dit soort fluitjes bestaat uit een buisje met aan het einde een bolletje met een gat erin. Het brengt een zeer doordringende snepende toon voort. Dat

was ook de bedoeling, want iedereen aan boord van een schip moest het horen en direct reageren op wat de bootsman ging bevelen. De vorm van dit soort fluitjes is bekend, omdat ze meestal van zilver waren en daarom met enige zorg bewaard werden. Maar koperen bootsmansfluitjes ziet men minder vaak. Mogelijk is dit fluitje afkomstig van een minder goed gesalarieerde bemanning op een eenvoudig schip. Niettemin lijkt het nu kostbaarder te zijn dan het zilveren exemplaar. Het blinkt als goud, maar..... het is het niet.

Kunstenaarsgerief

De tekenstiften lijken niet alleen wat de kleur betreft op het fluitje, maar ook qua constructie. In feite gaat het om een opgerold plaatje geelkoper, dat op de naad is gesoldeerd. Alleen het soldeer van vroeger was niet wat het tegenwoordig is. Het is dan ook vaak opgelost in de bodem, waardoor de naad weer goed zichtbaar wordt. De tekenstiften bestaan uit twee buisjes die in elkaar passen. Het

binnenste buisje wordt met een knopje via een uitsparing in het buitenste buisje verschoven, zodat de uiteinden tevoorschijn komen. In het ene uiteinde zat een potlood of stukje houtskool, in het andere een pijpje roodkrijt. De bovenste stift is gemerkt met een ingeslagen dubbele 'S'. Van dit soort stiften zijn er meerdere gevonden. Er bevinden zich twee exemplaren in het Rijksprentenkabinet. Kennelijk was deze koperslager van de dubbele 'S' een populaire leverancier aan kunstenaars. De onderste stift is veel zwaarder van constructie en bevat nog een oorspronkelijk stukje potlood aan de ene en een stukje roodkrijt aan de andere kant. Opvallend is dat alle drie de voorwerpen uitbundig versierd zijn met krasmotiefjes of sterretjes. De vraag is: wie gebruikte dit soort handige tekenstiften, die gemakkelijk in de broekzak konden worden meegenomen zonder dat de punten beschadigd raakten?

Elsje Christiaens

In de lente van 1664 was er grote opwinding in Amsterdam. Een achttienjarig Deens meisje, dat al twee weken werk zocht als hulp in de huishouding en kennelijk daarin nog niet was geslaagd, werd door haar hospita achterna gezeten, omdat ze de huur niet kon betalen. Om zich te verweren pakte het meisje een bijl, de hospita deinsde terug, viel van de trap en was dood. Het meisje heette Elsje Christiaens. Ze werd ter dood veroordeeld wegens moord. De terechtstelling voltrok zich aan de wurgpaal op de Dam. Toen ze overleden was kreeg ze nog een klap op haar hoofd met de bewuste bijl. Daarna werd haar lijk, zoals gebruikelijk, tentoongesteld aan de overkant van het IJ, op de plaats waar nu de 'Volewijk' is. Het was meer dan twintig jaar geleden dat een vrouw was terechtgesteld, criminelen waren immers bijna altijd mannen. Het was dan ook de gebeurtenis

van de dag in Amsterdam. En velen gingen kijken naar Elsje. Zo ook Rembrandt. Hij liet zich naar de overkant roeien en maakte daar een nu wereldberoemde tekening, die bewaard wordt in het Metropolitan Museum in New York. Die tekening toont het dode meisje, hangend in de hoogte, met naast zich haar 'wapen', de bewuste bijl. Het is in al zijn eenvoud een adembenemend mooie tekening. Hij was te zien tijdens de tentoonstelling 'De late Rembrandt'. Het ging in die tijd niet goed met Rembrandt. Hij zat financieel aan de grond en moest verhuizen naar een klein huurhuis aan de Rozengracht. Bovendien liet zijn gezondheid te wensen over, hetgeen goed te zien is op zijn laatste zelfportretten. Vijf jaar later overleed hij. Niettemin was hij kennelijk zo zeer onder de indruk van het tafereel van het ongelukkige meisje, hangend aan die paal, met een bijl naast haar hoofd, dat hij de volgende dag nog een keer naar de overkant ging. Hij maakte nu een tweede tekening, wat meer van opzij, maar niet minder dramatisch. Ook deze tekening was op de genoemde tentoonstelling te zien en is eveneens in het bezit van het Metropolitan Museum.

Puur goud?

De tekeningen, in potlood en roodkrijt, werden gemaakt op twee velletjes papier uit een schetsboekje. We mogen aannemen dat Rembrandt een zeventiende-eeuwse koperen stift in zijn zak had, met een potloodkant en een roodkrijtkant. Als hij de keus had gehad tussen de 'luxe-uitvoering' en de eenvoudiger stift, zou hij waarschijnlijk de eerste hebben geprefereerd. Maar gezien zijn benarde financiële situatie, werd het mogelijk de dubbele 'S'. Hoe het ook zij, aan het resultaat is het niet te zien. Dat zijn eenvoudige tekenstift van geelkoper ooit nog eens als puur goud uit de grond zou komen, kon zelfs hij met geen mogelijkheid voorzien.

boven
De kop van de bootsmansfluit.

onder
De ingeslagen 'S' op de kleinste tekenstift.

Kunsthandel Ramose 19th/20th Century Fine Art

Europese schilderijen uit de 19de / begin 20ste eeuw Kasteel Rijckholt

Expositie: Van zondag 12 t/m zondag 19 maart 2017
Dagelijks van 11.30 tot 17.30 u (11.30 - 5.30 pm)

From 12 till 19 March 2017

Werk van o.a.: G. v.d.Laan, C. Prey, W. Verschuur, en P.v. Wijngaerdt.

G.A.M. America (Kunsthistoricus) Tel: 0031-652257385 / 0031-434501549
Zeer ruime gratis parkeergelegenheid.

Kasteel Rijckholt, Kasteelstraat 15 - 6247 EA Rijckholt - NL. Slechts 3km van Maastricht & TEFAF

W.Rip (1856-1922).
Olieverf op doek...x...cm. Geïgn. (R.O.).